

GIARDINELLI MOMBE'U'RÃ DÁMASO RYMBAJAGUA KUÑA'I

MEMPO GIARDINELLI

Traducción del español por Lourdes Ríos González

Aranduka hérava “Avave nohundimo’ái arandukakuéra” ningo Umberto Eco ha Jean Claude Carriere oñomongeta arandukakuéra ñemo- ñe’ẽ rehe ha omombe’u hikuái peteĩ Restif rembiasakue, mombe’ugua’u puku haiha Francia-gua yma Papoapype guare, namoñe’ëiva’ekue, ojoguava peteĩ che tua omombe’u- va’ekuepe, ha 1980-pe haimete amoĩ “La Revolución en bici- cleta-pe”.

Kóva ningo ojehu Paraguái ary 60-pe sa’arajere ohasava’e- kuepe, Tendota Alfredo Stroessner oĩramo guarẽ ika’avo ru’ãme, mburuvicha pu’akaaño, iñañava. Che tua ha iñangirũ tuja Dámaso Ayala ningo ygajára pe yga guasu Paraguaygui ohóva Buenos Aires peve. Oikundaha ýre hikuái peteĩ pa ary are porã, Dámaso, peteĩ arriero kakuaa rovasy, mba’eve nomo- myíva ichúpe, ha’e ohenonde’ava’ekue ñorairõ ñembosarai, oujeý Paraguái-pe ha che tua katu oho ojeporeka Barranque- ras-pe, upe rire Resistencias-pe. Upéi ojuecha hikuái sapy’apy’a ha che tua ojehayhuka umi ombohovakeva tetã sãmbyhyhárape.

Che aikuaa ypy’akue chupe ouramo guarẽ Resistencia-pe mokõi hũ kakuaáva ndive ha’éicha avei ha peteĩ jaguakuña’i

para, morotĩ ha hũ, ha huguái choto, ikatuva oje'e hese fox-terrier. Oĩ hikuái che rógape ka'aru pukukue ha che añembo-sarái upe mymba'i ndive korapype, óga renondépe, ague-rohoryeterei iñakāhatakue, ojesarekokuaa, ha oñarōkuaa rupi. Pyhare ho'a rehe oje'oi hikuái, upéva mboyve Dámasio ohupi hymbajagua kuña'i ha opoko che akā reheve che mboaguyje haġua. Upéva ipaha, araka'eve ahechajey chupe.

Che akāme opyta ha'ānga, che mandu'a hese, peteĩ arriero kakua ha ijejapo'yva'akue, ndahorýiva avavepe ha hesa para resakā parana ýicha para rembe'ýpe yvyku'ípe. Tova ra'ānga oñemoimba che tua ñe'eme: Dámaso ningo oguereko jerovia mbarete, ijerovu'yva ýro ijapeatāve. Iñemoambue mburuvicha ñaña're ningo peteĩ milikogua kuaapyre ha katu iñongatupy, ko'aġa oje'ene ñembotypy, hekokirirĩ.

Ndaikuaái mbo'y ary rire, oiméne peteĩ, mokõi ary, peteĩ arapokōindy Ñandejára ra'y ára mboyve, che túa oġuahẽ ógape ha he'i peteĩ ñe'ẽ kāme: "Ikuacha'ĩ hikuái Dámaso rehe"

Uperō ġuarẽ nde gueraharamo hikuái ka'irāime Para-ġuáipe he'ise rehasa'asytaha. Dámaso oĩ ka'irāime itáva Ka'a-kupepe, ojejapo chupe porandu teju ruguái pupe, oñembosarai hese hikuái ára ha pyhare, ha ambue ára oúva avei, irundy, po ára rire upéicha ohecha mǎro nomombe'ú-mo'ái mba'éve, opoi chugui hikuái po jokua ha py jokua reheve pyhareve mbyte rupi, okarusupe ikatu haguáicha ohecha opava tavagua, oikuaa haġua mba'épa oikota hese-kuéra naiñe'ẽrendúiramo.

Upeichaháguinte Dámaso rymbajagua kuña'i osẽ peteĩ yvotytyġui okañy haguépe. Pya'e peteĩ ñembosarai olimpico ohenonde'ava'kuéicha, oho oherei henypy'a huguyvahína, ipyahẽ he'iramo ġuáicha chupe oiháġue upépe oha'ārō ha ko'aġa omonguerata chupe imba'erasy. Upe mǎro peteĩ tahachi mburuvicha opyvoui hese hatā, upepe peteĩ Stroessner milíko mburuvicha oñemboja ojuka haġua pe ava kakua oíva pojokua rehe. Ojerure ojejora'o haġua chugui itasā ha upepe

umi tahachikuéra ohechakuaa ojaipotaha Apoukapy Ñaña, he'iséva reheja ohogua'u okañy hağua ha upekuévo embopara chupe mboka ra'ýime.

Dámaso oikuaa mba'épa oikota hese ha ohupi hymbajagua kuña'i, oñe'ẽ chupe ijapysape, ohetũ ha omombo chupe mombyry, ohupyty hağua ha'eño pe mbokara'ýieta, ýrõ pe jagua kuña'i oujey, oñarõ techavaipe, ha opo opo ijere rehe, oikuaa mârõ mba'épa oikota ha oñeha'ã omo'ã ijárape hete michĩmime. Upe mârõ Dámaso ohupijey chupe ha omaña umi henteaty oĩva okarusu ambue gotyo, oikuave'ẽ chupe peteĩ Ñandejára ra'y ára pegua kaguáicha. Kirirĩme ýrõ tesa rendy henyhẽva tuguýgui, tatarendýicha, ojerure'asy, ojerure ikatu hağua peteĩva jepe ogueraha hymbajagua kuña'i.

Pe mbohováí oúva henteatýgui tape rembe'ype ningo peteĩ kirirĩ ro'ysa añonte. Opava omaña ýrõ avave nomonéiri jopói, umi Dámaso-pe oikuaava yma guive jepe ndoipotai, ikatu iñangirũ jepe oĩhína ijapytepekuéra. Ha'e nomañai hovarekuéra ponoike oikuaa chupekuéra, ojerure asyjej avavepa ndoipotai jagua kuña'i. Oguereko chupe ipópe jepy'apype ndojuhúi rupi mávape ome'ẽta. Upeichaháguinte peteĩ tahachi oinupã chupe pe mboka ývape ha ho'a, oñepyrũjey oñarõ, oñarõ tavyrai, osapukái ha hasẽ ojapo háicha umi jagua ndovy'áiramo. Oñarõ po'i ha'ete ku ndoguerohorýiva hente kirirĩ, upeichaháguinte oñani ohasa tape ohecha mârõ peteĩ oikuaavápe. Dámaso osapukái chupe opyta hağua, upépe oiko peteĩ ballet pya'éicha henteatype, arriero peteĩ ojere ha okañy. Pe jaguakuñai oñarõ peteĩ ġuaĩgui oñembo'éva ñembo'erysyĩ renondépe, ha upéi katu oñani hente apytépe, ikatu hağuaicha peteĩva porayhuverekogui oipytyvõ ijárape tahachikuéragai, hasẽkue omyanyhẽ upe asajepyte ha omokirirĩ ñakyrãkuéra jepe.

Ha'ete Dámaso rymbajagua kuña'i jepy'apyntéva oĩva arapype, tahachi Stroessner-gua ñe'ẽ mbeguemime ojora ha opo'iuka jokopygui, omyaña chupe okañy hağua. Peteĩ tahachi

ruvicha ha mokōi tahachi osapukái, Dámasio ndoku'ei, haimete nomañai jagua kuña'i rehe, omombyta'ÿre iñarō oñani hendape, Dámasio he'i, nahániri, nahániri, ha omopu'a ipo jejokua yvyture, ha upépe peteĩ tahachi osapukái: “ ¡Muruvicha, okañy ñande jokopy!” ha upéva he'ise ojapitaha hikuái Dámaso Ayala- pe, peteĩ sapy'aitépe ho'ama yvyte, ipara mbokara'ÿime.

Umi aty tavagua omañajoa ohecharamo guáicha mangu-ruju peteĩ itavera guive; umi tahachi oñemboja imbokakuéra oñimbováre gueteri, ha oñemboja avei jagua kuñai omondýiseramo guáicha peteĩ tahachiaty, okirirĩ peteĩ ipyahẽ'asype, oñepyrũ oherei Dámasio róva. Ojere hetekue rehe, ojupi ipyti'a huguypáva ári, oherei opa tuguy osẽva mbokara'ÿi rapykueregui ha ojurupyte ichúpe jahechapa noñe'ei, tesapara-rape ojehecha okarusu kirirĩ ha henteaty ñe'ẽngu rupi.

Upémãro Mburuvicha oñe'ẽ mbeguemi ojerure tahachikuérape omboveve hağua peteĩ jejapipe, jagua tekaka akã.

Oiko peteĩ kirirĩ tuichavéntema, omanoramo guáicha upe okarusupe umi tyapu oĩmiva guive yvy ape ári, oĩramo guáicha hente rendaguépe ta'ãnga araity ha tujugui ijejapopyreva. Osapukái peve peteĩ kuña pochy ñe'ẽ ryrĩ, py'atã.

-¡Jukaháre!

Ha ambue ñe'ẽ, upe aty ojeikuaa'ÿháme mávapa, he'i:

¿Ma'erāpiko rejuka upe jagua kuñai mba'eve japo'ÿha?, ¡Jukaháre!

Ha ambue:

¿Mba'épiko ojapo nderehe pe porayhu ejuka hağua? ¡Jukaháre! ¡jukaháre!, -he'ijoa ambuekuéra.

Tahachikuéra ohupi pya'e Dámaso Ayala retekue ha ogueraha tahachi rógape. Peteĩva ipy'amokōi peteĩ sapy'a, pe sapukái ky apytépe, ha ogueraha avei pe jagua kuña'i retekue, upe aja pe tupaō tendayvatépe maymava ombopu itapō, ha peteĩ ñemuha tavayguape peteĩva ohendu Bing Crosby opurahéiramo “Jingle Bell, Jingle bell” inglés ñe'ẽme.

Ndagueroviái Eco ha Carriere, oikuaaneha ko tembiasakue, ha ñaikumby: ijetu'u ningo ñahenonde'a haġua ñe'ẽporãhaipyre ka'avokue peteĩ Breton ñemombe'upe.Yrõ pe che mopy'andýiva ningo mba'éichapa peteĩ ñemoñe'ẽ ikatu omoheñoijey peteĩ akāngatu okemava'ekue. Che ru ñe'ẽ ryrýipe che mandu'a ko'aġa hakuva'ekue, ha che, peteĩ mitã'i, upe ka'aru pukukue che mba'e mbyasy ha upéi katu aha añembosarai kóva ko para rembe'ype ha'ete ku ogueru ha oguerahava ko árahaku yvymbyry'ái peteĩ pizzolliano-icha akóinte ñepyrũrã omyendy asajepyte ha upéi omosarambi arai ñati'ukuéragai. Péicha avei omba'apo akāngatu ha tesarai Ñandejára ra'y árape.